

УДК 378.2:378.14

ІРИНА ЗАПАДИНСЬКА

ORCID: 0000-0002-3967-7583

(Вінниця)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТУПЕНЕВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сутність понять «методологія», «педагогічна методологія», їх взаємозв'язок, специфіку, основні категорії ступеневої педагогічної освіти.

Ключові слова: методологія, педагогічна методологія, вища освіта, ступенева педагогіка, методологічні підходи, теоретико-методологічний аналіз.

Постановка проблеми. Вища педагогічна освіта виконує особливу, ключову функцію у формуванні особистості, її інтелектуального та духовного потенціалу. Перехід педагогічної школи до ступеневої системи передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти, а також розробки змісту, форм і методів педагогічної підготовки фахівців найвищого кваліфікаційного рівня. Система цінностей та норм освітнього процесу має культурно-історичний характер. Тому методологічно не існує норм та ідеалів освітнянського процесу. На сучасному етапі розвитку вищої освіти вибір нашої держави – європейська інтеграція, приєднання до європейських норм і стандартів. Це актуалізує дослідження з проблеми методології ступеневої педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам методології педагогіки, педагогічних досліджень присвятили наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені (С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.М. Полонський, О.П. Рудницька, П.М. Воловик, Ю.К. Бабанський, С.І. Гессен, М.М. Скаткін, Я. Скалкова, В.А. Штофф та ін.).

Метою нашого дослідження є визначення теоретико-методологічних основ ступеневої педагогічної освіти. Основні завдання дослідження встановлення спільного і відмінного між поняттями «методологія» і «педагогічна методологія», загального і одиничного в цих поняттях.

Таким чином виділити основні підходи до визначення поняття «методологія». Методологія ставить перед собою завдання з'ясувати умови перетворення позитивних наукових знань про дійсність у метод подальшого пізнання цієї реальності, виявити ефективність і межі його продуктивного застосування. Важливим і принциповим для методології є обґрунтування положення про метод як систему, його складність і багатогранність змісту, що включає в себе знання різноякісних характеристик і

множинність рівнів – від принципів філософського значення до безпосередніх наукових знань про конкретний об'єкт. Це зумовлює закономірність розгортання методу в систему в процесі його теоретичного й практичного функціонування [1, с. 7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вживання терміну методологія у вузькому значенні слова означає теорію наукового пізнання у конкретних дисциплінах. В.А. Штофф визначає це так: «На відміну від методології у широкому філософському розумінні, методології, що загострює увагу на аналізі методологічної ролі і евристичного значення, головним чином, онтологічних принципів, законів і категорій, методологія науки в більш вузькому значенні є частиною гносеології і призначена вивчати закономірності складного процесу пізнання в тих його різноманітних і взаємопов'язаних формах і проявах, які характерні для науки» [2, с. 9].

Отже, методологія педагогіки являє собою систему знань про підходи до дослідження педагогічних явищ і процесів, про способи отримання знань, які правдиво відображають постійно змінну педагогічну дійсність в умовах розвиваючого суспільства [3, с. 85].

На сучасному рівні методологічної науки необхідно створити методологію педагогіки вищої школи як специфічну систему знань, специфічні способи оволодіння вміннями, знаннями, навичками, засвоєння культури людства і формування духовної еліти суспільства. Це шлях підвищення ефективності педагогічної теорії.

Термін «методологія» грецького походження. Метод (від грецької *metodos*) у широкому розумінні слова – «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. Він виступає як сукупність певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він означає «вчення про методи» або «теорія методів». Саме розуміння методології та її функцій зазнало суттєвих змін: вузький формально-логічний підхід змінився змістовним збагаченням проблематики, що включає соціокультурний, гуманістичний вимір знання і пізнавальної діяльності. Методологічний аналіз прояснює способи поєднання знання і діяльності, будову, організацію, способи одержання та обґрунтування знань. Розробка теоретичної основи методів педагогічної підготовки майбутнього фахівця в умовах ступеневої освіти є однією з актуальних проблем педагогічної методології [5, с. 199].

Педагогічна методологія – це безперервна система розвитку науки, що має свою проблематику. В.І. Загвязінський методологічні проблеми педагогіки умовно поділив на п'ять груп: загально-методологічні; загально-наукові; частково-методологічні; проблеми вивчення, оцінки, використання й удосконалення методів навчання і виховання, їх класифікації та оцінки, розвиток за рахунок збагачення методами суміжних наук; проблеми критики різних ідеологічних концепцій у педагогіці [4, с. 43].

Головною ідеєю, яка поєднує ці ступені педагогічної освіти, є безперервний розвиток, перетворення освіти на механізм розвитку особистості і суспільства, спрямування вищої школи як соціокультурного інституту на розвиток демократичного, гуманного суспільства. Гуманізація – ключовий елемент нового педагогічного мислення. Цей термін вимагає перегляду і переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу, основним смислом якого стає саморозвиток, самоствердження, самореалізація особистості здобувача вищої освіти.

Педагогічна інтерпретація, що здійснюється в межах антропологічного підходу, можлива шляхом упорядкування її аксіоматики і проблематики завдяки застосуванню низки методологічних принципів. Основними методологічними принципами нашого дослідження є такі: об'єктивність, сутнісний аналіз, генетичність єдності логічного та історичного, концептуальна єдність.

Загальнонаукові проблеми – це проблеми, які є основою для наукової творчості: системний підхід і його використання, категорійна структура дослідження, понятійний апарат науки, логіка і структура наукового пошуку, взаємодія складових знань, зокрема соціокультурних, філософських, психологічних, педагогічних, фахових, головного і другорядного тощо.

Методологічний напрям – системний, або структурно-системний, основи якого заклав австрійський біолог Л. фон Бергаланфі [6, с. 7], почав розвиватися з 50-х років минулого

століття. З того часу він став у науці загальноприйнятою методологічною орієнтацією. З 60-х років ХХ століття починаються спроби використання цієї методології в освіті і в педагогічних дослідженнях. Суттєвий внесок у наукову реалізацію системного підходу зробили вчені М.А. Данилов, Т.А. Ілліна, Ф.Ф. Корольов, Н.В. Кузьміна та ін.

Характерним для сучасної науки є перехід від аспектного підходу, коли предметом вивчення є тільки певна сторона дійсності, до комплексного вивчення об'єкта як багатомірного цілого, системи. Дослідження процесу педагогічної підготовки студентів передбачає вивчення не тільки загальнопедагогічних і дидактичних факторів, але й гносеологічних, ідеологічних, психологічних, соціально-психологічних, соціологічних, культурологічних та ін.

Результатом професійного саморозвитку має стати готовність студента до педагогічної діяльності, що включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний; змістовий; комунікативно-емпатійний; культурологічно-світоглядний.

Системний підхід дозволяє бачити предмет нашого дослідження як цілісне, єдине саме по собі, а також і відносно до системи вищого порядку, у нашому випадку – до системи педагогічної освіти, системи освіти України. Це дозволяє нам вивчити об'єкт з різних боків та аспектів.

У системному розгляді ми сприймаємо об'єкт нашого дослідження не як суму частин, а як цілісне явище, ставимо завдання вивчити взаємовідношення і взаємодію різних компонентів цього цілого, його взаємодію із оточуючою дійсністю з метою знайти спосіб упорядкування, ієрархії відношень, циклів педагогічної підготовки, визначити тенденції і основні закономірності руху об'єкту дослідження і його компонентів.

Системність ми розглядаємо не тільки як ключову якісну характеристику педагогічної підготовки в умовах ступеневої освіти університету, але як реальний об'єкт і пізнавальний інструмент, спосіб нашого бачення об'єкта.

Кожний із вищезгаданих етапів можна поділити на окремі кроки. Таким чином, можна відповісти, що таке система і які її проблеми, як ці проблеми вирішити, які з проєктованих рішень у цих умовах з точки зору цілей є оптимальним. Отже, можна зробити висновок, що системний підхід – це не тільки аналітичний, але й синтетичний метод. Можна розглядати систему з різних точок зору і відповідно з цим інтегрувати це поняття. Б. Куял визначає систему як доцільну сукупність елементів і відношень між ними та їх властивостями [7, с. 18].

Систему слід розглядати, перш за все, як ціле (матеріальне чи ідеальне), що характеризується трьома основними ознаками: 1) певною якістю; 2) єдністю; 3) цілісністю [1, с. 181].

Якісно вищий рівень розуміння системи – погляд на неї з точки зору її внутрішніх і зовнішніх зв'язків і відношень. Відомі вчені минулого (Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський) досліджували проблеми виховання як органічне ціле, тісно пов'язане з системами вищого порядку – з суспільством. Наприклад, Я.А. Коменський у своїй «Пампедії» концептує систему виховання як засновану на гармонійному відношенні виховання, світу (суспільства) і людини.

Н.В. Кузьміна ввела поняття педагогічна система, що є головним і дуже складним об'єктом дослідження науки педагогіки. Педагогічною системою прийнято називати функціональну структуру, діяльність якої підпорядкована певній меті. На нашу думку, системно-функціональний підхід до вивчення педагогічних систем передбачає розуміння цього поняття як багатомірної багаторівневої структури з багатьма параметрами, як складний внутрішньо інтегрований соціальний організм, який можна аналізувати і пояснювати як сукупність елементів, властивостей і відношень, що взаємодіють і розвиваються. До основних ознак системності належать: цілісність і цілеспрямованість, структурованість, тобто склад елементів, внутрішній поділ, упорядкування, класифікація цього цілого; взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього; інтегрованість окремих елементів і зв'язків.

Педагогічна підготовка магістрів як система являє собою інтегровану єдність навчально-виховних цілей і змісту освіти, людського фактора (викладачів і магістрантів) і

головних матеріальних факторів (засобів навчання). Проте основною, провідною є взаємодія викладачів і студентів для реалізації цілей і завдань, засобом чого є організація і управління навчально-виховним процесом. Розглядаючи педагогічну підготовку студентів магістратури в аспекті системного розвитку, ми звертаємо увагу не тільки на те, як ця система функціонує, але й на те, як вона взаємодіє з іншими системами в умовах ступеневої освіти, які тенденції та перспективи її розвитку й удосконалення. Це забезпечує нам можливість застосування синергетичного підходу: пізнання загальних принципів, що лежать в основі процесів самоорганізації, які реалізуються в системах різної природи; здійснювати міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і моделей поведінки, розкриття потенціалу в мисленні про світ і людину; вивчати проблеми міждисциплінарного діалогу, виявляти особливості сучасних соціальних, когнітивних і комунікативних ситуацій тощо. У процесі навчально-виховної роботи бакалаврату, магістратури важливою проблемою є також категоріальна структура педагогічного процесу.

Точне визначення використаних понять і формування спеціальної педагогічної термінології можна вважати першим кроком на шляху створення адекватної мови педагогічної науки. З нашого погляду, поняття – це попередня генералізація вже знайомих термінів, а також думка про загальні і специфічні якості предмета.

У систему категорій, що відображають найважливіші сторони нашого дослідження, входять: педагогічна освіта, педагогічна підготовка, ступенева педагогічна освіта, магістратура, бакалаврат, предмет, мета, принципи, зміст, методи, організаційні форми, особистісно орієнтована технологія навчання, організаційно-педагогічні умови навчання, готовність до інноваційної педагогічної діяльності.

Висновки. Важливою умовою успішної педагогічної підготовки студентів в університеті є розробка методологічних вимог до загального та інваріантного і специфічного у ступеневому педагогічному процесі. Розробка згаданої проблеми пов'язана: з пошуком співвідношення цілей, складності, логіки, варіативності навчання; з визначенням змісту педагогічного процесу, поєднання раціонального, емоційного та емпатійного; з модернізацією технології навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скалкова Я.Я. и коллектив / Я.Я. Скалкова. Методология и методы педагогического исследования. – М., 1989. – С. 7.
2. Штофф В.А. Введение в методологию научного познания/ В.А. Штофф – Л., 1972. – С. 9.
3. Смирнов В.И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях/ В.И. Смирнов – М.: Педагогическое общество России, 1999. – С. 85.
4. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования / В.И. Загвязинский – М.: Просвещение, 1984. – С. 43.
5. Загвязинский В.И., Атахов Р./ В.И. Загвязинский., Р. Атахов. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: Издат. центр «Академия», 2003. – С. 199.
6. Bertalanffy. L. General Systems Theory // A. Critical Review General Systems, 1962. – S. 7.
7. Kujal B. System vychovya v delani VCSSR a nektere teoretceke a metodologicke problemy jeno vyzkumu. – Praha, 1972. – S. 18.

REFERENCES

1. Skalkova Ia.Ia. y kolektyv / Ia.Ia. Skalkova. Metodolohyia y metody pedahohycheskoho yssledovanyia. – М., 1989. – S. 7.
2. Shtoff V.A. Vvedenyie v metodolohyiu nauchnoho poznanyia/ V.A. Shtoff – L., 1972. – S. 9.
3. Smyrnov V.Y. Obshchaia pedahohyka v tezyakh, defynytsyakh, yllustratsyakh/ V.Y. Smyrnov – М.: Pedahohycheskoe obshchestvo Rossyy, 1999. – S. 85.
4. Zahviazynskiy V.Y. Metodolohyia y metodyka dydaktycheskoho yssledovanyia / V.Y. Zahviazynskiy – М.: Prosveshchene, 1984. – S. 43.
5. Zahviazynskiy V.Y., Atakhov R./ V.Y. Zahviazynskiy., R. Atakhov. Metodolohyia y metody psykholoho-pedahohycheskoho yssledovanyia. – М.: Yzdat. tsentr «Akademyia», 2003. – S. 199.
6. Bertalanffy. L. General Systems Theory // A. Critical Review General Systems, 1962. – S. 7.
7. Kujal B. System vychovya v delani VCSSR a nektere teoretceke a metodologicke problemy jeno vyzkumu. – Praha, 1972. – S. 18.

IRYNA ZAPADYNSKA

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

The article analyzes the essence of the concepts "methodology", "pedagogical methodology", their interconnection, specificity, the main categories of stepped pedagogical education.

Higher pedagogical education has a special, key function in the formation of the personality, its intellectual and spiritual potential. The transition of the pedagogical school to the graduate system involves updating the contents of the basic pedagogical education, as well as developing the content, forms and methods of pedagogical training of specialists of the highest qualification level.

The system of values and norms of the educational process has a cultural and historical character. Therefore, there are no methodological norms and ideals of the educational process. At the present stage of higher education development, our country's choice is European integration, accession to European norms and standards. It updates the research on the methodology of graduate pedagogical education.

The purpose of our study is to determine the theoretical and methodological foundations of stepped pedagogical education. The main tasks of the study of establishing a common and distinct between the concepts of "methodology" and "pedagogical methodology", general and individual in these concepts.

At the modern level of methodological science it is necessary to create a methodology of higher education pedagogy as a specific system of knowledge, specific ways of mastering skills, knowledge, skills, assimilating the culture of mankind and forming the spiritual elite of society. This is a way to increase the effectiveness of pedagogical theory.

The main idea that combines these levels of pedagogical education is the non-peripheral development, the transformation of education into the mechanism of development of personality and society, the direction of the higher school as a socio-cultural institution to the development of a democratic, humane society. Humanization is a key element of the new pedagogical thinking.

The result of professional self-development should be the readiness of the student for pedagogical activities, which includes the following components: motivational-value; meaningful; communicative-empathy; cultural-ideological.

Одержано 18.09.2017 р.